

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

**СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.1 МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТАРИХЫ,
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ**

1470.	Асылбекова А.А.	Правовое регулирование искусственного интеллекта: зарубежный опыт и перспективы для Казахстана	6308
1471.	Аширбекова А.Б.	Қазақстан Республикасында Ұлттық алдын алу тетігі жүйесі	6314
1472.	Амирова Б.К.	Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы заңнамасының тарихи эволюциясы	6316
1473.	Бейбітұова І.Б.	Медицина қызметкерлерінің құқықтық жауапкершілігі	6319
1474.	Байтерекова К.Б., Ескендерова Г.Т.	Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік сақтандыру жүйесінің қазіргі жағдайы	6323
1475.	Егежанова Д.Р.	О влиянии нормативной практики Верховного суда Республики Казахстан на административное судопроизводство	6326
1476.	Есентемирова А.М.	Некоторые вопросы становления законодательства о высшем и послевузовском образовании в Республике Казахстан	6330
1477.	Еркін Ә.	Коррупция и правовые методы борьбы с ней	6340
1478.	Жармаханбетова Б.А.	Права коренных народов и недропользование: проблемы соблюдения и защиты прав при добыче природных ресурсов на их территориях	6345
1479.	Жолдасбек М.Б.	Қазақстан Республикасындағы Конституциялық реформа: өзгерістерді талдау және олардың құқықтық жүйеге әсері	6348
1480.	Жеңіс Е.Е.	Салық заңнамасын жетілдіру мәселелері	6353
1481.	Жанаев Е.А.	Роль морали в правовых решениях и законодательных актах	6357
1482.	Кажтай А.Н.	Қауіпті құқықбұзушылықтардың қоғамға әсері	6360
1483.	Карсибек С.А.	ҚР Алқабилер сотының құқықтық жағдайы және шетел мемлекеттерімен салыстырмалық ерекшеліктері	6364
1484.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6367
1485.	Кошкенбек Б.Б.	Шетелде оқыту бағдарламаларын құқықтық реттелуі	6371
1486.	Қалыбаева А.Ә.	Қазақстандағы жаза қолданудың құқықтық санаға әсері	6377
1487.	Қалқазбек Н.Е.	Қазіргі заманғы құқық саласының өзекті мәселелері мен даму перспективалары	6380
1488.	Маликов Ж.Н.	Қазақстан Республикасының Конституциялық сот институтының қалыптасуы және қызметі	6383

1489.	Маратов А.Б.	Роль юристов защиты прав юридических лиц	6385
1490.	Отыншиева Г.	Құқықтық сана және мәдениеттің арақатынасы	6387
1491.	Роман К.Д.	Законодательные основы обеспечения информационной безопасности детей в Казахстане: вызовы цифровой эпохи	6390
1492.	Сұңғатов С.С.	Цифрландырудың азаматтардың әлеуметтік-экономикалық құқықтарын іске асыруға тигізетін ықпалы	6392
1493.	Салиханов А.Б.	Социальные барьеры реинтеграции бывших заключённых в Казахстане: причины стигматизации и пути преодоления	6396
1494.	Турегелдиев Б.У.	Жоғарғы соттың нормативтік қаулыларының құқықтық алаңдағы ықпалы	6402
1495.	Тәуірғалиева А.Б.	Киберқауіпсіздік: қылмыстардың алдын алу және заңнамалық шаралар	6405
1496.	Табанова Ж.А.	Защита прав женщин: международный аспект	6409
1497.	Тәжі Ә.Т.	Цифровизация прав граждан РК	6413
1498.	Тигай Б.А.	Проблемы налогового правоприменения в РК	6415
1499.	Шоманова К., Ясинова Д.	Адам құқықтарының қорғалуы және заңнамалық реттелуі	6423
1500.	Ібіжан Г.Ә.	Проблемы организации правовой помощи детям с ограниченными возможностями здоровья	6427
1501.	Yagmussova A.F.	The concept and types of social guarantees and the grounds for their provision under labor legislation	6431

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.2 АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

1502.	Алмагамбетов М.	Кәсіпкерлердің құқықтары мен оның қорғалуы	6436
1503.	Булатова Л.Б.	Жасанды интеллектпен жасалған туындылардың құқықтық мәртебесі	6440
1504.	Ибрашев А.М.	Искусственный интеллект в трудовом праве: перспективы, риски и возможности	6443
1505.	Искаков Р.А.	Правовая природа договора о государственных закупках товаров в Республике Казахстан	6446
1506.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6452
1507.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен	6456

		өзекті мәселелер	
1508.	Нургалиева М.Е.	Трудовые права женщин и равенство на рабочем месте. Дискриминация как барьер для экономического прогресса	6459
1509.	Рустами-Кадырбекова Ж.	Ретроспективный анализ правового регулирования в области социального обеспечения	6464
1510.	Сураганова Д.Д.	Правовое регулирование игорного бизнеса в Республике Казахстан	6468
1511.	Третьяк М.В.	Тенденция к сокращению рабочего времени в развитых странах: баланс между производительностью и качеством жизни	6471
1512.	Третьякова Ж.В.	К вопросу имущественных правоотношений родителей и детей по законодательству Республики Беларусь	6475
1513.	Тыныбек кызы А.	Гибкие формы занятости в Казахстане и Кыргызстане: правовое регулирование дистанционной работы и самозанятости	6478
1514.	Тюлегенова А.А.	Правовые аспекты использования земли	6481

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.3 ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ТҮЛҒАНЫҢ, ҚОҒАМ МЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫҢ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ

1515.	Азенова С.Р.	Сот сараптамасын тағайындау мен жүргізу: қылмыстық процестегі маңызы және жетілдіру жолдары	6485
1516.	Абдықадыр А.Б.	Қылмыстық әділет жүйесіндегі цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект	6488
1517.	Байносерова А.Г.	Қолжазба сараптамасы дәлелдеу құралы ретінде: жаңа әдістер мен шешілмеген мәселелер	6495
1518.	Бахыт І.Б.	Уголовное судопроизводство как механизм защиты интересов личности, общества и государства	6500
1519.	Жакишева Д.К.	Арнайы білім және оларды қылмыстарды тергеу кезінде қолдану нысандары	6504
1520.	Жұмадулла Қ.Ф.	Жасанды интеллект пен криминалистика: қылмысты ашудағы жаңа дәуір	6508
1521.	Маратова А.М.	Понятие судебно-биологической экспертизы и ее значение для установления обстоятельств уголовного дела	6510
1522.	Шариф М.Қ.	Психологиялық портретті құру: сот сараптамасында қолдану тәжірибесі	6514
1523.	Жунусов Д.С.	Совершенствование качества судебных экспертиз: организационно-правовой подход	6517
1524.	Khamidullina R.	Jury Trials in the Criminal Justice System: A Comparative Analysis of the U.S. And	6520

		Kazakhstan Models	
1525.	Киікбай Б.С.	Онлайн алаяқтық қылмыстық құқық бұзушылықтарын тергеп-тексерудің өзекті мәселелері	6523
1526.	Салимжуаров Г.Ф.	Перспективы использования искусственного интеллекта в производстве судебных экспертиз	6528
1527.	Серіктай Н.Ө.	Тергеушінің жеке басының кәсіби-психологиялық сипаттамасы	6531

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.4 ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМА: ЗАМАНАУИ СЫН-ҚАТЕРЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

1528.	Адильхан Х.Б.	Қылмыс пен жазаның психологиялық қырлары: кінә және жауапкершілік сезімі	6536
1529.	Арзанбекова К.Қ.	Геноцид және оның халықаралық құқықтағы орны	6538
1530.	Ахметжанова А.А.	Правовое обеспечение информационной безопасности Республики Казахстан: вызовы и перспективы	6540
1531.	Айзак А.Ж.	Әлеуметтік факторлар мен экономикалық қысымның қылмысқа ықпалы	6544
1532.	Әжібекова А.Е.	ҚР жасөспірімдер арасындағы буллингке қарсы шаралар мен шетелдік тәжірибе	6546
1533.	Болатбекова А.А.	Қылмыс пен жазаның қоғамдағы әлеуметтік-мәдени ықпалы	6552
1534.	Бөлебай А.Б.	Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық қылмыстарының алдын алу мәселелері	6555
1535.	Дүйсен Қ.А.	Адам саудасының құрбандарын анықтау және қорғау механизмдері	6563
1536.	Карсибек С.А.	Жыныстық қолсұғылмаулыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігі: себептері және шешу жолдары	6566
1537.	Кенеспек Д.М.	Қазақстан Республикасындағы қылмыстардың қайталану себептері мен алдын алу жолдары	6569
1538.	Кийкбай Н.К.	Жалған ақпарат тарату және оның қылмыстық-құқықтық салдарлары: ақпараттық кеңістікте қауіпсіздік пен жауапкершілік мәселелері	6572
1539.	Кожанова Д.Р.	Реформа уголовного законодательства Республики Казахстан: анализ реализации положений концепции УК 2014 года через призму десятилетнего опыта	6575
1540.	Көбейсін Ө.Т.	Кінә мен оның қос нысаны: қазіргі қылмыстық құқықтағы ерекшеліктер мен проблемалар	6578
1541.	Койчубекова А.А.	Уголовная ответственность за	6580

		насильственные действия сексуального характера	
1542.	Қабдылова А.Қ.	Кибербуллингтың алдын алудың құқықтық мәселелері	6585
1543.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6590
1544.	Орынбай Ш.А.	Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі	6593
1545.	Сайлаубек М.Ж.	Қылмыстық құқықтағы өзін-өзі қорғау шегінің әлеуметтік және құқықтық аспектілері	6597
1546.	Төрехан А.Ә.	Тұрмыстық зорлық-зомбылық; қылмыстық жауаптылық және әділ жаза тағайындау мәселелері	6600
1547.	Тюлегенова А.А., Куатова Р.Е.	Совершествование превентивных мер в рамках реализации антикоррупционной политики в РК	6607

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.5 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАРИЯ ҚҰҚЫҚ: ЖАҢА ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕР ТЕГЕУРІНДЕРІ

1548.	Алиев Е.	Правовое регулирование международных железнодорожных перевозок в Республике Казахстан	6611
1549.	Аршабаева Р.С.	Заманауи құлдықпен күрестегі халықаралық құқықтың тиімділігі мен мәселелері	6616
1550.	Данияр Ә.А.	Роль международных организаций в урегулировании вооруженных конфликтов	6620
1551.	Кабдрахманов А.Е.	Анализ правового регулирования защиты прав трудовых мигрантов: опыт Казахстана и России в контексте международных стандартов	6626
1552.	Qodirova T.R.	The role of the United Nations High Commissioner for refugees in protecting refugee rights	6631
1553.	Медетова М.Б.	Азаматтық авиациядағы алғашқы халықаралық қауіпсіздік стандарттары: пайда болу және тарихи негіздері	6634
1554.	Мыктыбаева Д.А.	Регулирование вопросов трудовой деятельности трудящихся-мигрантов в международных соглашениях Республики Казахстан	6640
1555.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6645
1556.	Рублевский А.А.	Этическая дилемма статуса эмбриона	6648
1557.	Тулеген А.С.	Правовые проблемы назначения и исполнения наказания в деятельности международных уголовных трибуналах ad hoc	6652

**10.6 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММЕРЦИЯЛЫҚ АРБИТРАЖ ЖӘНЕ ЦИФРЛАНДЫРУ
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ**

1558.	Акынов Д.М.	Правовые механизмы обеспечения исполнения обязательств государствами-членами ЕАЭС	6657
1559.	Ануарбек А.	Применение блокчейн-технологий в международном коммерческом арбитраже: правовые вызовы и перспективы	6661
1560.	Жаксылыков К.К.	Особенности правового регулирования отношений, возникающих из международного договора купли-продажи товаров	6665
1561.	Каримова Ф.Х.	Защита персональных данных в международном частном праве	6669
1562.	Мирзоева М.М.	К вопросу о сущности деловой репутации	6675
1563.	Раджабов М.Д.	Трудовые права иностранных граждан в международном частном праве	6679

10.7 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БҰҰ-НЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫ

1564.	Ануарбек А.	Международное экологическое правосудие: теоретические основы и практические аспекты	6683
1565.	Burieva M.S.	The role of international organizations in regulating the use of water resources of transboundary rivers and lakes	6687
1566.	Nasreddinzoda N.	The role of regional organizations in achieving the SDGs: international legal aspects	6691
1567.	Шалгымбаева А.Н.	Комиссия международного права ООН: регулирование экологических аспектов вооруженных конфликтов	6693

СЕКЦИЯ 11**АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО****ПОДСЕКЦИЯ 11.1 СТРОИТЕЛЬСТВО**

1568.	Аманжолова Ш.Ф.	Қарқынды құрылыс жағдайындағы Астана қаласының жер асты сулары деңгейінің өзгерісін болжау	6698
1569.	Батирбекова А.Т.	Численное моделирование работы стены в грунте с распорной системой в условиях плотной застройки	6702
1570.	Бекетов Д.Н.	Энергоэффективность в строительстве: симуляция влияния ориентации зданий на потреблении энергии в Астане	6707

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖИНАҚТАУШЫ ЗЕЙНЕТАҚЫ ЗАҢНАМАСЫНЫҢ ТАРИХИ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

Амирова Бота Кыдырхановна

8D04201 Құқықтану білім беру бағдарламасының I курс докторанты

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

ғылыми жетекші – з.ғ.к., профессор

Сактаганова Индира Советовна

Кез-келген мемлекеттің әлеуметтік саясатының маңызды компоненттерінің бірі-халықты зейнетақымен қамсыздандыру. Халықтың қартаюуы, өмір сүру ұзақтығының артуы және қаржы нарықтарының тұрақсыздығы жағдайында тиімді зейнетақы жүйесін қалыптастыру мәселелері стратегиялық маңызға ие болады. Кеңестік орталықтандырылған модельден нарықтық экономикаға дейінгі жолдан өткен Қазақстан зейнетақымен қамсыздандыру тәсілдерін түбегейлі қайта қарауға мәжбүр болды, бұл зейнетақы заңнамасының терең өзгеруіне әкеп соқтырды.

Зерттеудің өзектілігі оның тарихи кезеңдерін ескере отырып, зейнетақы заңнамасының дамуын кешенді талдау, қол жеткізілген нәтижелерді бағалау және заңнамалық ден қоюды талап ететін проблемаларды анықтау қажеттілігімен анықталады. Бүгінде Қазақстанда бірқатар нормативтік актілермен реттелетін жинақтаушы зейнетақы жүйесі жұмыс істейді, алайда оның жұмыс істеу тиімділігі мамандар, халық және мемлекеттік институттар арасында әлі де пікірталас туғызуда. Жаңа сын — қатерлер жағдайында — демографиялық, экономикалық және технологиялық-құқықтық базаны жаңғырту және заңнаманы өзгермелі әлеуметтік шындыққа бейімдеу қажеттілігі артып келеді.

Зерттеудің мақсаты өтпелі посткеңестік кезеңнен бастап осы уақытқа дейін реформалардың негізгі кезеңдеріне, олардың құқықтық негіздері мен салдарына баса назар аударып, Қазақстан Республикасындағы зейнетақы жинақтары туралы заңнаманың Тарихи эволюциясын зерделеу болып табылады.

Зерттеу міндеттері:

- Кеңестік кезеңдегі зейнетақымен қамсыздандыру ерекшеліктерін және олардың тәуелсіз Қазақстанның заңнамасына әсерін талдау.

- Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің қалыптасу және даму кезеңдерін анықтау.

- Зейнетақы саласындағы құқықтық реформалардың тиімділігін бағалау.

Зерттеудің әдіснамалық базасы тарихи-құқықтық, салыстырмалы-құқықтық, жүйелік және аналитикалық әдістерді қамтиды. Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілері, БЖЗК ресми деректері, мемлекеттік статистика материалдары, ғылыми жарияланымдар мен доктриналық дереккөздер пайдаланылды. Кешенді тәсіл зейнетақы заңнамасын дамытудың ішкі логикасын анықтауға және оны жетілдіру бойынша ұсыныстарды негіздеуге мүмкіндік берді.

Кеңестік кезеңде Қазақстан аумағында зейнетақымен қамсыздандыру орталықтандырылған, таратушы және айқын мемлекеттік сипаттағы жалпыодақтық жүйе шеңберінде дамыды. Жүйенің негізі жұмыс істейтін халықтың түсімдері есебінен зейнетақы төленетін ұрпақтар ынтымақтастығы қағидаты болды. Бұл модельдегі жинақтаушы элемент жоқ басқару КСРО мемлекеттік органдары арқылы орталықтандырылған түрде жүзеге асырылды.

Бастапқыда зейнетақы заңнамасы РСФСР Халық Комиссарлары Кеңесінің 1918 жылғы 31 қазандағы «Зейнетақы туралы» Жарлығына негізделген. Келесі онжылдықтарда заңнама зейнетке шығуға құқығы бар адамдар санаттарының тізімін кеңейту және оны тағайындау шарттарын нақтылау арқылы жетілдірілді. 1956 жылы «Мемлекеттік зейнетақы

туралы» Заң қабылданды, ол жұмысшылар мен қызметкерлерге зейнетақымен қамсыздандыру негіздерін бекітетін маңызды ережелердің біріне айналды. 1964 жылы заңнама колхозшылардың зейнетақымен қамсыздандырылуын реттейтін нормалармен толықтырылды, бұл Кеңес қоғамындағы зейнетақы құқықтарын біріздендіруге бағытталған маңызды қадам болды.

Кеңестік зейнетақы жүйесі тұрақты әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етті, бірақ бірқатар жүйелік кемшіліктерге ие болды. Олардың негізгілері еңбекке қабілетті халық санына тәуелділік, зейнетақы құқықтарын жеке есепке алудың болмауы және зейнетақы мөлшері мен төленген жарналар көлемі арасындағы әлсіз байланыс болды. Командалық экономика жағдайында бұл кемшіліктер маңызды болмады, бірақ нарықтық реформалардың басталуымен олар айқын болды және жүйені терең өзгертуді талап етті [1,55].

1991 жылы КСРО-ның ыдырауы Қазақстанның зейнетақымен қамсыздандыру тарихындағы бетбұрыс болды. Ел жаңа экономикалық жағдайларда азаматтарды тұрақты қорғауды қамтамасыз ете алатын өзінің зейнетақы жүйесін құру қажеттілігіне тап болды. Өтпелі кезең (1991-1997) институционалдық дағдарыспен, Жұмыспен қамтудың күрт төмендеуімен, кірістердің төмендеуімен және зейнетақы қорының тапшылығымен сипатталды. Қазақстан Кеңес Одағынан салық базасы мен инфляциялық процестердің қысқаруы жағдайында іс жүзінде мүмкін болмай қалған елеулі қаржылық міндеттемелері бар зейнетақы жүйесін мұра етті.

Тәуелсіздіктің бірінші кезеңінде зейнетақы заңнамасы негізінен кеңестік принциптерді сақтады. Зейнетақымен қамсыздандыруды реттейтін негізгі нормативтік акт «Қазақстан Республикасында азаматтарды зейнетақымен қамсыздандыру туралы» 1991 жылғы Қазақстан Республикасының Заңы болды. Ол зейнетақыны қалыптастырудың ынтымақты қағидатын, белгіленген мемлекеттік кепілдіктерді және бұрын қолданыстағыларға ұқсас зейнеткерлікке шығу шарттарын бекітті.

Алайда, 1990 жылдардың басында тарату жүйесі жаңа нарықтық экономиканың қажеттіліктерін қанағаттандырмайтыны белгілі болды. Бюджет тапшылығы, сақтандыру сыйлықақыларының аз жиналуы, халықтың қартаюы және зейнеткерлер санының өсуі мәселелері жаңа шешімдерді талап етті. Мемлекет төлемдердің кешігуіне, қаражаттың жетіспеушілігіне және әлеуметтік шиеленістерге жиі тап болды.

Өтпелі кезеңнің негізгі элементтерінің бірі 1994 жылы құрылған Зейнетақы төлеу жөніндегі мемлекеттік орталықты (ЗТМО) құру болды. Ол зейнеткерлерді орталықтандырылған есепке алуды және зейнетақы төлемдері ағындарын басқаруды қамтамасыз етті, бірақ зейнетақы жүйесінің тұрақтылығы мәселелерін түбегейлі шешпеді.

Жағдайды саяси-экономикалық талдау жүйені жинақтаушы компонентті енгізу жағына қарай реформалау қажеттілігін түсінуге әкелді. Қазақстан посткеңестік кеңістіктегі зейнетақы заңнамасын түбегейлі реформалауды шешкен алғашқы елдердің бірі болды, ол кейіннен инновациялық қадам ретінде халықаралық танылды [2,93].

Осылайша, өтпелі кезең (1991-1997) зейнетақымен қамсыздандырудың кеңестік моделінің дағдарысы туралы хабардар болу және оны өзгертуге дайындық кезеңі болды. Заңнаманы жаңғырту, жаңа институттарды қалыптастыру және мемлекеттік реттеу мен нарықтық экономика элементтері арасындағы тепе-теңдікті іздеу бойынша алғашқы қадамдар жасалды. Бұл процестер Қазақстандағы зейнетақы жинақтары туралы заңнаманың Тарихи эволюциясының келесі кезеңі болған 1998 жылғы іргелі зейнетақы реформасының алғышарттарын жасады.

Қазақстанның зейнетақы заңнамасы тарихындағы бетбұрыс кезеңі 1998 жылғы зейнетақы реформасы болды, ол ортақ үлестіру моделінен міндетті жинақтаушы компоненті бар аралас жүйеге көшуді белгіледі. Бұл реформа сын-қатерлер кешеніне жауап болды: демографиялық қартаю, зейнетақы қорының тапшылығы, ескі жүйенің ашықтығының жеткіліксіздігі және қаржылық тұрақтылықты арттыру қажеттілігі.

1990 жылдардың ортасына қарай тарату зейнетақы жүйесі өзінің тұрақтылығын жоғалтты. Зейнеткерлер саны артты, экономиканың ресми секторында жұмыспен

қамтылғандардың үлесі төмендеді, сақтандыру сыйлықақыларының жиналуы өте төмен деңгейде қалды. Ресми статистикаға сәйкес, зейнетақы қорының тапшылығы 1997 жылға қарай 40 миллиард теңгеден асты, бұл зейнетақы төлемдерін өте қиын етті.

Осыған орай, халықаралық ұйымдар, Дүниежүзілік банкті қоса алғанда, Қазақстанға жеке зейнетақы шоттарына негізделген жинақтаушы модельге көшуді ұсынды. Бұл модель болашақ зейнетақымен қамсыздандыру және зейнетақы активтерін басқаруда бәсекелестік орта құру үшін азаматтардың жеке жауапкершілігін көздеді [3].

2013 жылы барлық жеке зейнетақы қорларының активтерін шоғырландыру негізінде құрылған ЖЗҚ қолданыстағы жүйенің орталық элементіне айналды. Ол 11 миллионнан астам салымшының қаражатын жинайды, ал 2024 жылдың басында зейнетақы жинақтарының көлемі 16 триллион теңгеден асты. Активтерді басқаруды ҚР Ұлттық Банкі және тартылған сыртқы басқарушы компаниялар жүзеге асырады.

БЖЗҚ цифрландырудың маңызды құралына айналды: электрондық сервистер, мобильді қосымша, салымшылардың жеке кабинеттері енгізілді, бұл ақпараттың ашықтығын, қолжетімділігін және халықтың сенімін арттыруды қамтамасыз етті.

Институционалдық жетілуіне қарамастан, Қазақстанның зейнетақы заңнамасы бірқатар проблемаларға тап болады: зейнетақы жинақтарының төмен деңгейі. Халықтың едәуір бөлігі, әсіресе өзін-өзі жұмыспен қамтыған және бейресми жұмыспен қамтылған азаматтар жүйеге толық қатыспайды. Нәтижесінде болашақ зейнеткерлердің көпшілігінің жинақтау деңгейі лайықты өмір сүру деңгейі үшін жеткіліксіз [4].

Соңғы жылдары Қазақстан зейнетақы заңнамасын жаңа жағдайларға бейімдеу бойынша қадамдар жасауда. Негізгі өзгерістердің арасында:

Тұрғын үй жағдайларын жақсартуға, емдеуге және басқа да әлеуметтік қажеттіліктерге зейнетақы жинақтарының бір бөлігін мерзімінен бұрын алу тетігін енгізу (2021 жыл). Бұл шара жүйеге қатысудың тартымдылығын арттырды, алайда болашақ зейнетақылардың төмендеуіне алаңдаушылық туғызды. Ерікті зейнетақы бағдарламаларына, оның ішінде жұмыс берушінің қатысуымен қатысушылардың тізбесін кеңейту. Зейнетақы сауаттылығын арттыру және қаржылық білім беруді енгізу жөнінде шаралар қабылдау. Кәсіби зейнетақымен қамсыздандыру институтын нығайту (зиянды еңбек жағдайлары, әскери және т.б.).

Қазақстан міндетті жинақтау моделін толығымен енгізген ТМД елдерінің бірі болып қала береді. Басқа мемлекеттермен салыстырғанда елдің зейнетақы жүйесі ресімделген құрылымымен, цифрландырудың жоғары дәрежесімен және кірістілік бойынша мемлекеттік кепілдіктің болуымен ерекшеленеді.

Алайда, басқа елдердің (мысалы, Чили, Польша, Швеция) тәжірибесі зейнетақы моделінің тұрақтылығы үшін икемділік, халықтың сенімі және экономикалық және демографиялық өзгерістерге жауап ретінде заңнаманы үнемі жаңғырту қажет екенін көрсетеді [5,61].

Осылайша, Қазақстанның қазіргі заманғы зейнетақы жүйесі мемлекеттік кепілдіктерді сақтай отырып, жеке жинақтауға бағдарланған теңдестірілген модель болып табылады. Алайда, оның ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін бар проблемаларды жою, жүйені қамтуды кеңейту, инвестициялық тиімділікті арттыру және құқықтық базаны дамыту қажет. Бұл қадамдар ғылыми талдауға, пәнаралық көзқарасқа және азаматтық қоғамның белсенді қатысуына негізделуі керек.

Қазақстандағы зейнетақы заңнамасының тарихи эволюциясы кеңестік үлгідегі орталықтандырылған ынтымақты модельден жеке бағдарланған жинақтаушы жүйеге қарай үдемелі қозғалысты көрсетеді. Отыз жылдан астам уақыт ішінде ел институционалдық қайта құрудың күрделі жолынан өтті, оның шеңберінде қазіргі заманғы зейнетақы моделінің құқықтық, ұйымдастырушылық және қаржылық негіздері құрылды.

Зерттеу көрсеткендей, Қазақстанның қолданыстағы зейнетақы заңнамасы айтарлықтай жетілу деңгейіне жетті, алайда қатысушылардың жеткіліксіз қамтылуы, жинақтардың төмен деңгейі, инвестициялық табыстылықтың шектелуі және заңнамалық

шоғырландыру қажеттілігі сияқты бірқатар сын-қатерлерге тап болады. Бұл міндеттерді шешу тұрақтылық, ұрпақтардың ынтымақтастығы, әлеуметтік әділеттілік және технологиялық тиімділік қағидаттарына негізделген жүйелі тәсілді талап етеді.

Қазақстанның зейнетақы жүйесінің болашағы мемлекет пен қоғамның дәйекті саясатты бірлесіп іске асыру қабілетіне байланысты: қамту мен сенімді күшейту, ерікті және кәсіби бағдарламаларды дамыту, активтерді басқару мен институционалдық инфрақұрылымды жетілдіру. Тек осы жағдайда ғана зейнетақымен қамсыздандыру қарт азаматтардың лайықты өмірі үшін сенімді тірек және мемлекеттің әлеуметтік тұрақтылығының маңызды элементі болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бақытжанова А.Ж. Реформирование пенсионной системы Казахстана: достижения и вызовы // Вестник КазНУ. Серия юридическая. – 2021. – № 2 (98). – С. 53–59.
 2. Бухгалиева А.К. Эволюция пенсионного законодательства Республики Казахстан // Юридическая наука и практика. – 2022. – № 6. – С. 90–95.
 3. OECD Reviews of Pension Systems: Kazakhstan 2023. – OECD Publishing, Paris, 2023. – URL: <https://www.oecd.org> (дата обращения: 28.03.2025).
 4. Официальный сайт Единого накопительного пенсионного фонда. – URL: <https://www.enpf.kz> (дата обращения: 29.03.2025).
- Ералиева Г.М. Совершенствование законодательства о пенсионных накоплениях в Казахстане: проблемы и перспективы // Право и государство. – 2023. – № 4. – С. 60–66.

УДК 614

МЕДИЦИНА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІГІ

Бейбітова Инкэр Бейбітқызы

beibitova.inkar@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, заң факультеті, 2курс,

«Құқықтану» мамандығының студенті

Ғылыми жетекші - заң ғылымдарының докторы

Ибрагимов Жамаладен Ибрагимович

Медицина-қоғамның ең маңызды салаларының бірі. Себебі ол адамның қымбат қазыналары-өмірі мен денсаулығын қорғауға тікелей қатысты. Адамдардың денсаулығы медицина саласындағы қызметкерлердің кәсіби біліктілігіне, моральдық, этикалық ұстанымдарына және заң талап ететін нормаларды мүлтіксіз сақтауына тәуелді. Адам денсаулығы мен өмірін қорғау, жауапкершілік алу-медицина саласындағы негізгі құндылықтардың бірі болғандықтан, медицина қызметкерлерінің әрекеттері кәсіби стандарттар мен заңнама талаптарына сәйкес болуы тиіс. Қазіргі заманғы қоғамда медицина қызметкерлерінің құқықтық жауапкершілігі маңызды әлеуметтік және құқықтық мәселелердің бірі болып саналады. Медицина қызметкерлерінің кәсіби қызметі күрделі әрі көпқырлы болып табылады. Олар әртүрлі жағдайларда науқастардың өмірі мен денсаулығын сақтап қалу үшін жылдам әрі дұрыс шешім қабылдауға міндетті. Алайда, кейбір жағдайларда олардың әрекеттері немесе әрекетсіздігі құқықтық жауапкершілікке әкелуі мүмкін. Бұл жауапкершілік саласына қарай тәртіптік, әкімшілік, азаматтық тіпті кей